

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева относно дисертация на тема „Европейска заповед за запор на банкови сметки по граждански и търговски дела“ на Радостина Георгиева Никодимова

До Членовете на научното жури за защита на дисертационен труд

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Боряна Богданова Мусева,

доцент по международно частно право в

Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

като:

член на научно жури за публична защита на дисертационния труд на

РАДОСТИНА ГЕОРГИЕВА НИКОДИМОВА

на тема:

Европейска заповед за запор на банкови сметки

по граждански и търговски дела

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“,

професионално направление 3.6. “Право“

към Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий

Хилендарски“

I. Кратко представяне на докторанта и на неговия труд

Радостина Никодимова е магистър по право на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и магистър по счетоводство и контрол на Аграрния университет, Пловдив.

След завършване на икономическото си висше образование заема различни позиции като икономически и финансов консултант, а след приключване на магистратурата по право работи като адвокат. От 2019 г. е хоноруван асистент по международно частно право в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. От същата година е задочен докторант по международно частно право с научен ръководител доц. д-р Димитър Милчев Деков.

Дисертацията „Европейска заповед за запор на банкови сметки по граждански и търговски дела“ е с обем от 238 страници с включена библиография и съдебна практика. Цитирани са общо 60 научни труда (22 материали на български език и 38 на чужди езици), 10 помагала, 46 решения на Съда на ЕС и други национални съдилища, 30 акта на български съдилища. Бележките под линия са общо 382 на брой. В структурно отношение дисертационният труд е разделен на увод, четири глави, заключение. По тясната тема на дисертационния труд докторантът има 5 отделни публикации.

Авторефератът представя дисертационния труд обективно и отразява неговите основни научни и научно-приложни приноси.

II. Оценка на научните и научно-приложни резултати и приноси на дисертационния труд

Представеният за защита дисертационен труд е **посветен** на правната уредба на европейската заповед за запор на банкови сметки съгласно Регламент (ЕС) № 655/2014 на Европейския парламент и на Съвета за създаване на процедура за европейска заповед за запор на банкови сметки с цел улесняване на трансграничното събиране на вземания по граждански и търговски дела (Регламент (ЕС) № 655/2014). Тази нормативна уредба надгражда над съществуващите преди това механизми за движения на обезпечителни мерки между държавите-членки на ЕС и функционира при връзка и взаимодействие с ключови инструменти, прилагани в сферата на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси с трансгранично значение - най-вече – Регламент (ЕС) №1215/2012 г.

Заглавието съответства на съдържанието, което е структурирано около четири ключови въпроса – предпоставки за издаване на европейската заповед за запор на банкови сметки (ЕЗЗБС), сравнение с други инструменти на правото на ЕС, приложими за събиране на трансгранични задължения, процедура за издаване на ЕЗЗБС и представяне на някои практически трудности при прилагането на Регламент (ЕС) № 655/2014. В рамките на обособените теми се изследват и техни производни елементи като по този начин се навлиза по проследим и ясен начин в отделни теоретични аспекти на изследването. Включването на

анализ с практико-приложна насоченост подчертава афинитетът на дисертанта към изследване на реалния ефект от прилагането на този източник на правото на ЕС в България.

Темата на дисертацията има теоретична и практическа **значимост**, защото свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали в съчетание с нарастването на обема на международната търговия доведоха до значително увеличаване на гражданските и търговски отношения с международен елемент, съответно споровете от такова естество. От своя страна, когато предметът на спора е свързан с парични вземания, от ключово значение за ефективното им събиране се явява въпросът за начина, по който съд от една държава членка може да наложи запор на банкова сметка в друга или други държави членки. Доколкото това е сравнително сложен процес, който много често изисква паралелни усилия и процеси в различни държави, съществуването на наднационален единен ред за издаване и движение на заповеди за запори на банкови сметки има съществена добавена стойност. Сам по себе си обаче Регламент №655/2014 не е достатъчен да постигне целите, които бързото и ефективно трансгранично събиране на задължения изисква. Той предполага съществуването на помощни национални правила, добра координация с другите инструменти от правото на ЕС в сферата на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси и добро познаване на неговите институти, както от правоприлагащите органи, процесуалните представители на страните и органите по принудителното изпълнение, така и от всички други субекти, включени в сложния механизъм на неговото прилагане (напр. органи, които съдействат за установяване на информация за сметки в друга държава членка). Ето защо считам, че дисертацията, която придава видимост на темата и навлиза с различна степен на дълбочина в отделните описани аспекти, представлява интерес за теорията и практиката.

Докторантът застъпва тезата, че Регламент №655/2014 създава т.нар. „първо поколение норми“ на европейското право, които въвеждат директни обезпечителни мерки, целящи преодоляване на трансграничната задлъжнялост в рамките на ЕС. Независимо, че те представлява стъпка в развитието на международното частно право на ЕС, според докторанта е необходимо последващо развитие на правната уредба, чрез което още по-ефективно да се постигат целите му. Критикува се силно ограниченият обхват на уредбата и се аргументира в полза на повишаване на възможностите за защита на кредиторите. Застъпваната теза преминава през изследването като в глава трета се представя в разгърнат вид същността на наднационалната европейска процедура за запор на банкови сметки. Критиките към самата процедура и възможните подобрения са представени в други части на труда, като те не се свеждат само до ограничения обхват на регулиране и защитата на кредитора. В тази връзка, може да се каже, че тезата е отразена и дори надградена в рамките на самото изследване. Разбира се, препоръчително би било да има пълно съответствие между поддържаната теза и самата разработка. Независимо от това, изборът на теза и последователното ѝ пречупване през призната на изследването доказва способност на докторанта за логично и систематично мислене.

Избраната от г-жа Никодимова **структура** на дисертацията дава възможност за логичен, систематичен и задълбочен анализ. Забелязва се известен дисбаланс в обема на отделните глави, което подчертава значимостта на основната глава трета, в която се представя процедурата за издаване на ЕЗЗБС. Независимо от това, докторантът демонстрира добро познаване на изследваната проблематика, като представя утвърдени възгледи на български и чуждестранни учени, сравнително-правна информация и съдебна практика, излага и обосновава своята позиция като демонстрира, че е в състояние да осъществява самостоятелни научни изследвания.

Уводът съдържа всички необходими елементи за подобен тип съчинение. Тук е обоснована причината за избор на темата, нейната значимост, съответно предмета, поддържаната теза, целта и задачите на работата, структурата, както и следваната методология. Прави впечатление сравнително подробното представяне на относимите нормативни актове, което обаче се явява наложително с оглед ясното очертаване на границите на изследването.

Първата глава (46 стр.) от дисертацията е посветена на предпоставките за създаване на европейска заповед за запор на банкови сметки и на нейните общи характеристики. Тя е структурирана в три основни раздела. Първият раздел проследява процеса на създаване на тази наднационална процедура, облекчаваща трансграничното събиране на вземания. Вторият раздел представя на кратко правната ЕЗЗБС, както от гледна точка на международното частно право, така и с оглед нейните процесуални измерения и икономическа добавена стойност. Добро впечатление прави направеното съотношение с националното право. Изведени са различия в посока по-широка приложимост на националните разпоредби с оглед делата и предлаганите видове обезпечения. Работата щеше да спечели от включване на по-разширен анализ на причините за по-ограниченото приложно поле на Регламента. В третия раздел, озаглавен "Предмет на уредбата и обхват на Европейската заповед за запор на банкови сметки", се разглежда материалният обхват на регламента, видовете дела и сметки, които попадат или са изключени от неговото приложение, както и персоналното, териториалното и темпоралното му действие. Независимо от в крайна сметка препокриващите се понятия за предмет и обхват на уредбата, тази част на първа глава е с най-голямо значение за изясняването на предпоставките за достъп до тази европейска процедура. Особено позитивно е включването на национална съдебна практика във връзка с изключването на арбитража от обхвата на регламента, както в България, така и в други държави-членки на ЕС. Заслужава да се отбележи и издирването и посочването на конкретни видове банкови сметки според българското право, които се ползват с имунитет срещу запор, както и разсъжденията по повод на запор върху цифрова валута и електронни пари, вкл. с отчитане на съществуващите институции у нас, които предлагат подобен тип финансови услуги. Във връзка с определянето на персоналния обхват работата щеше са спечели от изясняване на понятието за „местоживееене“ на физически и юридически лица. При съотношението с националното право следва да се отбележи подробното изброяване на въпроси, които

остават подчинени на българското право. Това е особено наложително, защото регламентът неминуемо се прилага при връзка и взаимодействие с националния правопорядък, който трябва да го подпомага, но да не пречи или изключва неговия полезен ефект.

Глава втора (26 стр.), озаглавена "Сравнение на Европейската заповед за запор на банкови сметки със съществуващи правни институти на ЕС в областта по уреждане на трансгранична задължнялост", прави съпоставка на разглеждания регламент с четири други инструмента на правото на ЕС, а именно - Регламент (ЕС) № 1215/2012, Регламент (ЕС) № 1896/2006, Регламент (ЕО) №861/2007 и Регламент (ЕС) № 805/2004. Всеки един от тях е съизмерен от гледна точка на неговия обхват и наличието на идентични или сходни защитни мерки. В края на всеки раздел са обособени изводи относно предимствата и недостатъците спрямо анализирания регламент. Това сравнително изследване позволява по-добро разбиране на мястото и ролята на ЕЗЗБС сред ключовите инструменти от областта на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси с трансгранично значение. Независимо от своята важност, този анализ не заслужава да бъде поместен в самостоятелна глава. Това е видно от самия обем, както и от факта, че в голямата си част сравнението с оглед обхвата на различните източници е ненужно. Важни са наличието на институти със сходен ефект и плюсовете и минусите от ползването на различните инструменти. Включително в тази връзка обаче ясно се вижда, че при някои регламенти дори не се откриват сходни институти, а предимствата и недостатъците се разглеждат на много генерално ниво. Също така, не е особено удачно включването именно в тази част на анализ на понятието за местоживеене по смисъла на Регламент Брюксел Ia (по-добре би било то да е в първа глава). Още повече, че по повод на физическите лица, то е и неправилно. Не е вярно, че у нас то се определя съгласно чл. 48, ал. 7 КМЧП. Там се дава легална дефиниция на съвсем друго понятие, а именно за обичайно местопребиваване. Считаю, че е съществен пропуск липсата на задълбочен и правилен анализ на това понятие, още повече че е налице и актуална съдебна практика на Съда на ЕС по българско преюдициално запитване (С-222/23, Топлофикация АД).

Третата глава (89 стр.) е най-обемната и съществена част от дисертационния труд. Тя е озаглавена „Процедура по издаване на европейска заповед за запор на банкови сметки, компетентни органи, защита на страните и отговорност за вреди“ и съответно е обособена в четири раздела. В рамките на тази глава докторантът навлиза в анализ на самото производство по издаване на ЕЗЗБС като отдава специално значение на три негови аспекти – компетентните органи, средствата за защита и отговорността за вреди. Представен е най-напред достъпът до процедурата от гледна точка на образуване на производството. В тази връзка адекватно е включена и референция към решението на Съда на ЕС по регламента – С-555/18 К.Н.К. След това се разглеждат ядрото на регламента, а именно – условията за издаване на ЕЗЗБС. Представена е уредбата от съответните норми, както и относимите съображения към тях. Отлично впечатление прави издирването и включването на съдебна практика от други държави, в които с конкретни примери се представя преценката на

съответните изисквания (обособени на общи и допълнителни). С леко закъснение се представя молбата за издаване на ЕЗЗБС, а след това се прави анализ на доказването на образуване на делото по същество. В тази връзка се обсъжда настъпването на висиящност в различните правни системи и значението за доказването в другата държава. Следва проблематиката с предоставянето на обезпечение във връзка с молбата за издаване на ЕЗЗБС. С оглед обособяването на отделен раздел за вреди би било препоръчително тази проблематика систематично да бъде включена в него. Много ценно е проучването на специалната процедура за получаване на информация за банкова сметка. Докторантът много добре обособява различните предпоставки като вътре в тях структурира производни предпоставки. Това систематизиране позволява по-добро разбиране на проблематиката, подпомага навлизането по същество и допринася за практико-приложното ориентиране с оглед конкретните фактически състави. Отново, представянето на примери от чужда съдебна практика обогатява и задълбочава познанието. Обжалването на отказа от издаване на ЕЗЗБС е представено схематично. Най-накрая в този раздел се полемизира с застъпвана от науката теза относно темпоралното действие на ЕЗЗБС, вкл. от гледна точка на постъпването на сумите по съответната банкова сметка. Втората част на тази глава изследва включените в процедурата по издаване, налагане и изпълнение на ЕЗЗБС органи в различните държави. Има известно повторение, доколкото отново, но в по-подробен порядък се представя самата молба за издаване на ЕЗЗБС. При компетентните органи за издаване на ЕЗЗБС се представят на кратко основанията за учредяване на международна компетентност. Този въпрос можеше да бъде разгледан в глава първа и разширен. Установява се известна непрецизност по повод международната компетентност при договори, сключени с потребител, за които от една страна се твърди, че се прилага изключителна компетентност, а от друга – че при определени предпоставки е възможен избор на съд. Представени са и останалите органи, вкл. тези, които отговарят за предоставяне на информация за сметка. Тази част има добавена стойност, но щеше да е по-добре органите да бъдат разгледани на съответните систематични места при развитието на самата процедура или в първа глава при общата характеристика на производството. В третата глава се отделя специално внимание на средствата за защита, с които разполагат страните в процедурата по издаване на ЕЗЗБС. Заслужава да се отбележи обособяване на различни видове пороци, които може да служат като основание за обжалване, като те са представени не само схематично, но и по същество (напр. относно връчването или езиковите изисквания). Също така анализът е ориентиран около етапите на развитие на производството – издаването и изпълнението на сама ЕЗЗБС, участниците в процедурата, вкл. правата на третите лица и съотношението с правилата относно учредяването на гаранцията. Отново, добавена стойност има включването на българска съдебна практика и полемизирането с нея. Най-накрая, докторантът отделя много и задълбочено внимание на въпроса за отговорността за вреди от действието на ЕЗЗБС. Дадени са основни характеристики от гледна точка на същността на института. Представено е определянето на приложимото право. В този контекст, неправилно критерият „обичайно местопребиване“,

използван в чл. 13 от регламента, се тълкува по български, а не автономно. Най-ценен е анализът на хипотезите на неправомерно поведение, които водят до причиняване на вреди на длъжника. Правилно за пълнота се представя отговорността за вреди и на други субекти. В края на тази част от раздела и главата се засяга и въпросът за давността. Без връзка с текста на регламента и направения анализ се реферира неправилно към КМЧП, а не към универсално приложимия Регламент Рим II.

Четвъртата глава (25 стр.), озаглавена „Практически аспекти и насоки по приложението на Европейската заповед за запор на банкови сметки“, се обособяват два въпроса, които докторантът счита, че са в основана на консервативното и трудно достъпно издаване на ЕЗЗБС. Първият от тях е свързан с доказването на предпоставките за издаване на ЕЗЗБС. В тази връзка отново се представя условията за издаване и съответната практика на Съда на ЕС. На второ място е обособена българска съдебна практика с оглед доказването на разгледаните вече условия за издаване на ЕЗЗБС. На практика тук са обособени и други въпроси, които са предмет на произнасяния на български съдии. Докторантът е събрал и обобщил съдебна практика на съдилища от всякакъв ранг в България като по-голямата част от анализа е посветен на произнасяния, с които се установява липса на достатъчно доказателства, от които да се извлече наличие на спешна необходимост за издаване на ЕЗЗБС. Казуистиката дава допълнителна конкретика на изследването. Следва обаче да се има предвид, че тази практика не е уеднаквена и сама по себе си е информативна, но непременно обвързваща. В тази глава е поместена и съдебна практика по повод на събирането на информация за сметка и невъзможността за издаване на ЕЗЗБС спрямо сметка на дружество за електронни пари. Най-накрая са помесени и някои други аспекти, които са били предмет на съдебни произнасяния – инстанционния контрол, използването на ЕЗЗБС паралелно с Регламент 4/2009, индивидуализацията на длъжника и същността на регламента. Заслужава да се отбележи като принос и реферирането към практика на ЕСПЧ по повод допустимостта на производства *ex parte* при определени условия.

В заключението се обобщават резултатите от изследването. В дисертацията са поместени определените от дисертанта приносни моменти и предложения *de lege ferenda*.

Докторантът посочва следните **приноси**:

- Първи цялостен научен труд в България, посветен на ЕЗЗБС, който предлага структуриран цялостен анализ
- Сравнителен анализ с четири други правни инструмента на ЕС
- Анализ на практиката на българските съдилища по прилагане на регламента.
- Преглед на релевантната практика на Съда на Европейския съюз
- Изследване на практиката на чуждестранни съдилища, показващо различията в тълкуването на регламента
- Практически насоки за прилагане на инструмента.

Обособени са и предложения *de lege ferenda*:

- Разширяване на обхвата за обезпечаване на други видове имущество, освен банкови сметки.
- Разширяване на определението за "банка" в контекста на ЕЗЗБС.
- Включване на нови форми на парични средства като криптовалюти и електронни пари.
- Разширяване на темпоралното действие на ЕЗЗБС.
- Разширяване на механизма за получаване на информация за имуществото на длъжника.
- Подобряване на процедурата за уведомяване на длъжника при разкриване на банкова информация.

Тези предложения целят да повишат ефективността и обхвата на ЕЗЗБС в контекста на съвременните финансови и технологични реалности.

Отбелязаните от г-жа Никодимова **приноси** с научно и практическо значение са коректни и обосновани. Прави впечатление, че изведените от нея тези вследствие на критичен анализ са обособени по-скоро сред предложенията *de lege ferenda*. Несъмнено е обаче, че едно цялостно систематично изследване на ЕЗЗБС обогатява науката и подпомага практиката, особено, когато в него е включен анализ на българска и чуждестранна съдебна практика и практика на Съда на ЕС, а и на ЕСПЧ.

С оглед на изложените по-горе изводи считам, че научните и научно приложните резултати са налице. Дисертацията е разработена въз основа на достатъчно голям обем от научни съчинения – български и чуждестранни, както и съдебни решения на Съда на ЕС, ЕСПЧ, български и чуждестранни съдилища. В нея се демонстрира способност за обработване на обемна информация, за извличане на относими тези, за включването им в систематиката и логиката на научното съчинение, за преценяване на тяхната обосновааност и практическа приложимост, а когато е необходимо – и за водене на дебат с тях. Дисертацията допринася за изясняването на ключови за международното частно право институти и понятия, вкл. чрез представяне на тяхното развитие в правоприлагането и науката. Съпоставянето на българската съдебна практика е тази от другите държави-членки на ЕС допринася за по-доброто осмисляне и практическо прилагане на сложния механизъм, по който функционира издаването на ЕЗЗБС.

Радостина Никодимова доказва, че **има задълбочени научни познания и способност за самостоятелни научни изследвания.** Обемната литература и практика, използвана в съдържателно и систематично единство, свидетелства за навлизане и овладяване на дълбините на проблематиката. Представянето на сложната връзка и взаимодействие между различните процесуални институти на ниво право на ЕС и национално право доказват, че докторантът е овладял добре ключовите методологии на работа по начин, който му позволява да формира, поддържа и защитава собствени тези и концепции. Считам, че дисертацията на Радостина Никодимова след определени корекции и реструктуриране има принос за българската наука и особено за българското правоприлагане.

III. Критични бележки и препоръки

Като към всеки продукт на човешки труд и към представената дисертация могат да бъдат направени някои бележки и препоръки, като тук си позволявам да обособя само следните:

1. Считаю, че в дисертацията се забелязва известна липса на систематика и повторения, както и на неравномерно акцентирание върху различни по важност елементи от същността и процедурата по издаване на ЕЗЗБС, които бяха отбелязани по-горе в представянето на труда;
2. Допуснати са някои груби грешки по повод изясняване на фундаментални понятия като „местоживееене“ и „обичайно местопребиваване“, както и във връзка с определяне на приложимо право според КМЧП, вместо по съответния приложим регламент;
3. В дисертацията се срещат граматически и технически грешки, като заслужава да се отбележи, за съжаление, все още често срещаното в научната литература у нас незнание как се пише „държави членки“ и „държави-членки на ЕС“;
4. Считаю за недопустим пропуск липсата на анализ и позоваване на първото съчинение по повод на Регламент (ЕС) №655/2014 от 2015 г. в България, на което съм автор, а именно студията със заглавие „Нов вид обезпечение: европейски запор на банкови сметки, сп. Юридически свят“, 2/2015, стр. 28-56;

Изброените критични бележки и препоръки не променят цялостното положително впечатление от дисертационния труд.

IV. Заключение

В заключение, имаюки предвид изложените по-горе съображения, изразявам положителната си оценка, че представеният за защита дисертационен труд на тема „Европейска заповед за запор на банкови сметки по граждански и търговски дела“ на Радостина Никодимова отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ за получаване на образователната и научна степен „доктор“, поради което предлагам да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ на Радостина Никодимова.

София, 11.02.2025 г.

Член на научното жури: _____

(доц. д-р Боряна Мусева)